



ONNO SINKE

Liesbeth Zegveld over Indonesische slachtoffers van de dekolonisatieoorlog

Het belang van erkenning



De dekolonisatieoorlog in het voormalig Nederlands-Indië zorgt nog steeds voor veel debat. Dit is niet in de laatste plaats te danken aan het optreden van advocate Liesbeth Zegveld. Na jarenlang procederen wist zij gedaan te krijgen dat de Nederlandse staat Indonesische weduwen en kinderen van mannen die door Nederlandse militairen standrechtelijk zijn geëxecuteerd een schadevergoeding moet betalen. Een gesprek over de mensen voor wie Zegveld opkomt.

Liesbeth Zegveld en de Nederlandse ambassadeur in Indonesië Tjeerd de Zwaan bij de herdenking in Rawagedeh in 2011 (Romeo Gacad/ANP).

The Good War. An oral history of World War II van Studs Terkel; *Smalle marges*, een boek van Joggli Meihuizen over de advocatuur tijdens de Tweede Wereldoorlog; *Counterinsurgency in modern warfare*, geredigeerd door Daniel Marston en Carter Malkasian. Een vluchtige blik in de boekenkast van de wachtkamer van het advocatenkantoor Prakken D'Oliveira vat het werkgebied van Liesbeth Zegveld goed samen: oorlog en recht. Zegveld is gespecialiseerd in aansprakelijkheid voor mensenrechtenschendingen en zet zich in het bijzonder in voor oorlogsslachtoffers. Daarnaast is ze hoogleraar 'War Reparations' aan de Universiteit van Amsterdam.

Eén van haar zaken draait om de nabestaanden van Indonesische mannen die zonder vorm van proces zijn geëxecuteerd door Nederlandse militairen tijdens de dekolonisatieoorlog (1945-1949). In 2011 oordeelde de rechtbank dat deze misdaden niet verjaard waren waarna de Nederlandse staat een regeling trof met weduwen uit het Javaanse dorp Rawagedeh. In 2013 volgde na onderhandelingen een nieuwe regeling waarbij de staat zich verplichtte ook aan tien weduwen uit Zuid-Sulawesi een schadevergoeding te betalen van 20.000 euro per persoon. In 2015 tot slot, volgde een derde overwinning: de rechtbank in Den Haag bepaalde dat ook de kinderen van de standrechtelijk gefusilleerde mannen recht hebben op financiële genoegdoening.

Geen slachtoffers, maar vechters

Zegveld gaat niet actief op zoek naar nabestaanden van personen die door oorlogsmisdaden om het leven zijn gekomen. De weduwen en kin-

deren komen via stichtingen of journalisten bij haar terecht. Wat zijn hun redenen om mee te doen? Zegveld: 'Wat er is gebeurd, is onderdeel van hun hele leven. Het zijn traumatische gebeurtenissen die in hun geheugen staan gegrift. Ze staan er mee op en gaan er mee naar bed.'

Het proces is voor hen een positieve manier om hier mee om te gaan. Het helpt hen bij het verwerken. 'Het gaat ze niet zozeer om het geld. Erkenning is voor hen belangrijk. Ze kunnen nu hun waarheid vertellen. Hun man of vader is doodgeschoten door Nederlandse militairen. Ze hebben daarna nooit meer iets gehoord en weten niet precies wat er gebeurd is. Ze willen het begrijpen en het een plaats kunnen geven in een bredere context. Ze willen bijvoorbeeld weten of dit nog op andere plekken heeft plaatsgevonden.' Het achterhalen van de waarheid is voor hen het allerbelangrijkst. 'Verliezen van een rechtszaak is één ding,' zegt Zegveld, 'maar dat de feiten niet boven water komen? Dat is erger dan verliezen. Wat de slachtoffers willen is erkenning op twee niveaus: erkenning van wat er gebeurd is en erkenning dat datgene wat is gebeurd, fout is.'

Hoe moeizaam het proces van waarheidsvinding soms gaat, illustreert ze aan de hand van een zaak waarvan de uitspraak in juni 2016 verwacht wordt. Dit proces draait om een jonge Indonesische strijder die in 1947 door Nederlandse militairen in het grensgebied op Oost-Java met elektroden gemarteld werd. Volgens de staat was hier onvoldoende bewijs voor. Zegveld: 'Dat was ook zo. We wisten alleen dat er veel gefolterd en gevochten werd in

dat gebied. De rechtbank heeft toen de staat bevolen om onderzoek te doen. En wat bleek? Het gebouw waar de man zei gemarteld te zijn was een detentiecentrum waar veel mensen gefolterd werden. Tijdens het onderzoek kwamen verschillende namen naar boven, maar niet de zijne. Werd zijn verhaal eerst ongeloofwaardig gevonden, nu is het toch op zijn minst aannemelijk. Maar de staat probeert zoveel als mogelijk onder zijn verantwoordelijkheid uit te komen.'

Processen duren vaak lang doordat de staat pas in actie komt wanneer hij daartoe wordt gedwongen. 'Het is een kwestie van actie-reactie: wij poneren onze waarheid, de staat zet daar zijn waarheid tegenover en de rechtbank beslist.' In januari 2016 heeft de rechtbank bepaald dat de Nederlandse staat al het materiaal voor de verificatie van de claims van de Indonesische nabestaanden moet overdragen aan de rechtbank. Er werd ook een onafhankelijke expert aangesteld die onderzoek gaat doen. Zegveld is voorstander van een groot historisch onderzoek naar het geweld in Indonesië in de jaren 1945-1950, zoals voorgesteld door het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde en Nederlands Instituut voor Militaire Historie in 2012. Dat de Nederlandse regering dit afhoudt omdat de Indonesische regering niets doet, vindt ze een 'kulargument'. 'Er is ook nog zoiets als eigen verantwoordelijkheid.'

De processen duren vaak lang. Van tevoren waarschuwt Zegveld de nabestaanden dat ze een lan-

ge adem moeten hebben. Wie vooraf al denkt na een jaar te stoppen met procederen, kan er beter niet aan beginnen. Maar in de vijftien jaar dat ze als advocaat werkt, heeft ze nooit gemerkt dat ze er genoeg van krijgen. ‘Ze willen juist niets liever dan vechten en het recht biedt ze daarvoor een gekanaliseerde vorm. In Nederland wordt het recht gezien als iets agressiefs terwijl het bij uitstek het middel is om zonder wapens een punt te maken. Het biedt een onafhankelijke arbiter wanneer de wapens zwijgen. We hebben een functionerend rechtssysteem. Daar is niets mis mee.’

Geen recht zonder handhaving

Het stoort haar dan ook als andere vormen om het verleden te verwerken worden geopperd in plaats van de rechtsgang: waarheidscommissies, herdenkingen of officiële excuses. Fel zegt ze: ‘We moeten het niet infantiliseren. Het gaat om ernstige feiten, ernstige misdragingen, en die moeten netjes worden afgehandeld. In Nederland krijg je wel een ton, maar in Indonesië hoeft dat opeens niet. Het is een postkoloniale houding, het gemak waarmee gezegd wordt dat het recht niet geschikt is. Er is geen recht zonder handhaving.’

Dat betekent niet dat ze tegen waarheidscommissies, officiële excuses en dergelijke is om met het verleden om te gaan, maar eerst komt het recht en dan pas andere vormen van genoegdoening. Zo heeft ze zich in het kader van de gewonnen rechtszaak van de weduwen Rawagedeh een voorstander van excuses getoond omdat daarmee een breder publiek wordt bereikt dan met geld.

Dat is van belang omdat in de meeste gevallen de groep slachtoffers veel groter is dan degenen die een rechtspraak aanspannen.

Niet iedereen is onverdeeld positief over deze juridisch afgedwongen excuses. Historicus Bart Luttkhuis, werkzaam aan het KITLV, schreef in 2014 in *BMGN* dat dit soort excuses een tweesnijdend zwaard zijn.¹ Hoewel de rechtsgang slachtoffers een kans geeft om hun recht op te eisen en hun stem te laten horen in het land van de daders kleven er volgens hem ook nadelen aan. De aandacht gaat uit naar een klein aantal specifieke gevallen die binnen de grenzen van de juridische bewijsvoering vallen. Hierdoor blijft onderbelicht dat het extreme geweld systematisch onderdeel uitmaakte van het conflict. Bovendien blijft indirect geweld als het platbranden van kampongs of het vernietigen van voedselvoorraden buiten beeld. Het afgedwongen karakter van de excuses en de vele voorbehouden waarmee ze omgeven zijn, vermindert tot slot de kans op succesvolle verzoening, het doel van de excuses.

Zegveld is het niet met hem eens. ‘Het debat over het bredere plaatje is alleen maar op gang gekomen door de individuele rechtszaken,’ zegt ze in reactie op zijn argumenten. ‘Zonder die processen was er niets gebeurd. Het is nog steeds nodig dat de rechtszaken gevoerd worden want het onderzoek naar deze periode is er nog steeds niet gekomen. En verzoening? Zonder de rechtszaken zouden de politiek machtigen hun gang kunnen gaan zonder dat de politiek zwakkeren hun recht konden krijgen. Het is typisch om te denken dat zoiets vanzelf gaat en het recht te zien als iets extreems.’

Hoe staan de betrokkenen zelf tegenover uitkomst van de rechtsgang? De weduwen lijken tevreden te zijn over de getroffen regelingen, zegt Zegveld, al vindt ze het lastig in te schatten, zeker bij oudere Indonesiërs. Door de taalbarrière, maar ook doordat ze zich op de vlakte houden. ‘Ze zullen nooit een kwaad woord over de Nederlanders zeggen. Maar ze zijn blij met de erkenning, met een plek in de openbaarheid. Ze zijn blij dat ze niet meer in stilte lijden en dat hun lijden er toe doet.’ De Indonesische overheid heeft in haar ogen weinig bijgedragen aan de overwinning op de Nederlandse staat. ‘Ze helpen de slachtoffers niet. Iets meer steun voor de heldhaftige vrijheidsstrijders die de geëxecuteerden waren, was niet raar geweest.’

¹ Bart Luttkhuis, ‘Juridisch afgedwongen excuses Rawagedeh, Zuid-Celebes en de Nederlandse terughoudendheid’, in: *BMGN-Low Countries Historical Review*, volume 129-4 (2014), p. 92-105.

ONNO SINKE is historicus en beleidsadviseur bij het Arq WO2-programma en redactielid van Cogiscope.